

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

СКЛЯРЕНКО ЯРОСЛАВА ПЕТРІВНА

УДК 338.48.021:[339.923:061.1ЄС](043.3)

**ТУРИСТИЧНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У
КОНТЕКСТІ СЕГМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНКУРЕНТНОГО
ПРОСТОРУ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор
Сідоров Вадим Ігоревич,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри міжнародних економічних
відносин, декан факультету міжнародних
економічних відносин та туристичного бізнесу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Журба Ігор Євгенович,
Хмельницький національний університет
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри міжнародних відносин та туризму

кандидат економічних наук, доцент
Мацука Вікторія Миколаївна,
Маріупольський державний університет
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри економіки та міжнародних
економічних відносин

Захист відбудеться «28» лютого 2019 року о 13 годині 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.25 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 234.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий « » січня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

Н. І. Гончаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах розширеного Європейського Союзу (ЄС) та сучасних глобалізаційних процесів зростає роль туризму у системі міжнародних економічних відносин. Зазначимо, що у процесі розвитку туризму, перетворення його на масове, соціально значуще явище особливого значення набуває ефективне планування, регулювання й оптимізація туристичної діяльності. Все більше країн усвідомлюють важливість проведення туристичної політики, яка є невід'ємною частиною зовнішнього та внутрішнього курсу країни, складною системою методів і заходів впливу держави на розвиток туристичної сфери.

В умовах трансформації глобального економічного простору базисом формування туристичної політики країн не можуть бути виключно внутрішні умови її розвитку. Вона ґрунтується на загальноприйнятих імперативах пріоритетного розвитку в'їзного, соціального і самодіяльного туризму, на принципах сталого розвитку, який передбачає збереження, відтворення та відновлення туристичних ресурсів. Будь-яка країна, яка виходить на міжнародний туристичний ринок, вступає в складну систему конкурентних відносин з іншими державами, а також із цілими світовими регіонами. У сучасній системі світового господарства туристична політика держави має бути спрямована не тільки на розвиток ринку туристичних послуг, а й на створення на цій основі умов для забезпечення зайнятості населення, зростання його доходів, розвитку людського капіталу, формування національної та міжнародної конкурентоспроможності країни.

В умовах глобалізації світової економіки, стрімкого розвитку ринку послуг, міжнародних комунікацій туризм перетворився на поширену практику лобіювання економічних, інвестиційних, культурних, політичних та інших інтересів держави, став ефективним чинником товаризації рекреаційних ресурсів територій. У таких умовах виникає об'єктивна необхідність цілеспрямованого впливу на процеси розвитку туристичної сфери, що втілюється в особливостях формування та реалізації туристичної політики країн. Від її ефективності залежить перетворення туризму на дієвий чинник соціально-економічного розвитку та формування інвестиційної привабливості країни. Зважаючи на це, дослідження наукового підґрунтя туристичної політики держави, визначення методів її реалізації в умовах глобальної конкуренції, основних тенденцій та пріоритетів сегментації світового та регіонального конкурентного туристичного простору є актуальним науково-практичним завданням.

Провідний внесок у дослідження світового ринку туристичних послуг зроблено такими вітчизняними і зарубіжними вченими, як Л. Александрова, О. Арнольд, М. Аріарський, О. Бейдик, М. Біржаков, Дж. Боуен, Р. Браймер, О. Вишневська, А. Голіков, Ч. Гольднер, Н. Гончаренко, Г. Долженко, А. Дурович, І. Енджейчик, І. Журба, М. Кабушкін, В. Карп, В. Квартальний, Т. Кисельов, Ф. Котлер, О. Любіцева, Дж. Майкенз, Р. Макінтош, Н. Мешко, М. Монтанер, В. Новаторова, Р. Нугманов, Г. Папірян, А. Парфіненко, Дж. Рітчі, В. Сеніна, В. Сідоров, Е. Соколов, Ю. Стрельцов, Т. Ткаченко, Дж. Уокер, Г. Харріс, А. Чудновський, А. Якимович та інші.

Загальні проблеми організації та розвитку туристичної сфери України висвітлювалися у працях таких вітчизняних науковців, як Н. Антонюк, М. Борушак, В. Євдокименко, О. Любіцева, М. Мальська, В. Мацука, І. Писаревський, І. Смірнов, Т. Сокол, І. Школа, В. Федорченко та ін. Окремі аспекти реалізації туристичної політики держави аналізуються у працях Н. Василюхи, В. Друк, А. Іляшенка, О. Килина, Г. Михайліченка та ін.

Особливо варто відзначити праці вітчизняних і зарубіжних науковців з питань європейської інтеграції та спільних політик ЄС: У. Браун-Мосер, В. Волес, С. Гоці, І. Грицяк, Д. Дайнен, Л. Ентін, А. Камінський, В. Копійка, Л. Луць, М. МакДональд, М. Мальський, М. Мацяк, М. Микієвич, Н. Мусис, С. Паппас, С. Писаренко, О. Полтораков, В. П'ятницький, П. Свобода, А. Татам, Ф. Тоді, С. Трохимчук, Т. Шинкаренко та інші.

Вагомими у науковому доробку є праці, присвячені проблемам державного управління туристичною галуззю та формування туристичної політики, авторами яких є науковці: М. Августин, А. Балабанов, І. Балабанов, В. Биркович, М. Біль, С. Водейко, В. Гаворецькі, К. Гельнарска, В. Герасименко, А. Дурович, Ю. Забаєв, Є. Козловський, Р. Лазарек, М. Мальська, Ю. Мігущенко, С. Панченко, Д. Решетняков, І. Рябова, В. Худо та інші.

Проте в більшості випадків при вивченні питань особливостей формування туристичної політики країн увага дослідників не повною мірою охоплює весь цілісний комплекс проблем, вони зосереджуються на розгляді тільки окремих аспектів цього складного явища.

Необхідність поглиблення наукового обґрунтування теоретико-методичних засад кластеризації туристичного простору як основи його сегментації в умовах глобальної конкуренції, актуальність і значущість проблем підвищення ефективності реалізації туристичної політики країн обумовили вибір теми дисертаційної роботи, зміст поставлених завдань та теоретико-методологічне підґрунтя їх вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тем науково-дослідної роботи кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації» (№ державної реєстрації 0113U001401) та «Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин» (№ державної реєстрації 0116U001990), у межах яких здійснено дослідження умов формування туристичної політики країн ЄС (довідка № 101-09/18 від 05.09.2018).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад дослідження туристичної політики Європейського Союзу у контексті сегментації європейського конкурентного простору та обґрунтування напрямів подальшої інтеграції України в європейський туристичний простір.

Відповідно до мети дослідження було поставлено та вирішено такі завдання:

- дослідити наукове підґрунтя та генезис туристичної політики країн у глобальному економічному просторі;
- систематизувати концептуальні засади формування кластерів як основи сегментації глобального туристичного простору;

- узагальнити методики дослідження реалізації туристичної політики країн у координатах конкурентоспроможності територій;
- ідентифікувати особливості сегментації європейського конкурентного простору за рівнем розвитку туристичної індустрії з виділенням туристичних кластерів по країнах ЄС;
- визначити ефективність функціонування європейського туристичного простору та особливості формування туристичної політики країнами ЄС за туристичними кластерами з подальшим обґрунтуванням рекомендацій щодо регіональних відмінностей реалізації туристичної політики ЄС;
- провести багатофакторний аналіз розвитку європейського туристичного простору в умовах його сегментації;
- розробити механізм реалізації туристичної політики ЄС у процесі сегментації європейського конкурентного простору;
- обґрунтувати напрями подальшої інтеграції України в європейський конкурентний туристичний простір.

Об'єктом дослідження є туристична політика Європейського Союзу.

Предметом дослідження є особливості формування та реалізації туристичної політики ЄС у контексті сегментації європейського конкурентного простору.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження склали роботи провідних вітчизняних і зарубіжних науковців. Методологічну основу дослідження становлять методи абстракції, діалектики, логіко-структурний та системний підходи до аналізу туристичної політики Європейського Союзу.

Наукові положення, висновки й рекомендації є повністю обґрунтованими, вони підтверджують наявність логічного взаємозв'язку сформульованих завдань та отриманих результатів, аргументованість теоретичних висновків, використання широкого обсягу статистичного матеріалу та методів наукового дослідження.

Інструментально-методичний апарат дисертації ґрунтується на діалектичному методі пізнання та системному підході до дослідження формування та реалізації туристичної політики. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: поєднання абстрактного й конкретного методів (для дослідження сутності дефініції туристична політика) (п. 1.1); логічний та історичний методи (при дослідженні умов формування туристичної політики Європейського Союзу) (п. 1.2); системний аналіз і синтез (для обґрунтування методичних підходів до аналізу особливостей реалізації туристичної політики країн ЄС та для обґрунтування стратегічних напрямів адаптації економіки України до європейських норм) (п. 1.3 та 3.2); комплексний системний аналіз (із метою виявлення сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі) (п. 2.1); методи економіко-математичного моделювання (п. 2.2); статистичний метод та метод порівняльного аналізу (для систематизації чинників впливу туристичної політики на економічне зростання держави та розвиток світового ринку туристичних послуг) (п. 2.3); комбінований підхід із використанням багатофакторних методів дослідження (при розробці концептуальних основ удосконалення туристичної політики держав) (п. 3.1).

Джерельною та статистичною базою стали результати власних наукових досліджень, монографічні та інші публікації зарубіжних і вітчизняних науковців, офіційні статистичні й аналітичні матеріали міжнародних організацій (групи

Світового банку, ВТО, МВФ, СОТ), експертні оцінки рейтингових агентств, матеріали міжнародних інформаційних агенцій, законодавчі та нормативні документи країн Європейського Союзу, статистичні дані Єврокомісії, Державної служби статистики України тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних засад дослідження туристичної політики Європейського Союзу у контексті сегментації європейського конкурентного простору та обґрунтуванні напрямів подальшої інтеграції України в європейський туристичний простір.

Конкретні наукові результати, які розкривають особистий внесок автора в розробку досліджуваної проблеми та характеризують наукову новизну роботи, є такими:

удосконалено:

- організаційно-методичні засади дослідження сегментації конкурентного європейського туристичного простору за рахунок виокремлення семи груп країн (кластерів), які мають певну специфіку розвитку туристичної індустрії, та, відповідно, потребують особливих підходів щодо розробки туристичної політики;

- методичний інструментарій соціально-економічної діагностики чинників впливу внутрішнього та зовнішнього середовища європейського туристичного простору на основі використання факторного аналізу для кожного з виокремлених туристичних кластерів країн ЄС, що дало змогу виявити чинники, які мають найбільший вплив на розвиток їхньої туристичної індустрії, розробити відповідні рекомендації для реалізації туристичної політики в країнах, що входять до різних кластерів;

- організаційно-економічні засади дослідження туристичної політики Європейського Союзу через розробку механізму її реалізації у контексті сегментації європейського конкурентного простору, який на підставі кластеризації передбачає визначення основних цілей туристичної політики, її суб'єктів і напрямів, а також впровадження комплексу методів і заходів реалізації для кожного з туристичних кластерів країн ЄС;

набуло подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат дослідження авторським уточненням поняття «туристична політика», яке, на відміну від наявних, запропоновано розуміти як системну цілеспрямовану діяльність державних, суспільних та приватних структур, що здійснюється на міжнародному, національному та регіональному рівнях й охоплює розробку і реалізацію методів, механізмів та інструментів впливу правового, економічного, соціального та культурного характеру, - з метою забезпечення стійкого ефективного розвитку туристичних комплексів, задоволення внутрішнього та зовнішнього попиту на туристичні послуги і товари при постійному зростанні наявного туристичного потенціалу, відповідного сучасним глобальним викликам;

- методичний підхід до дослідження туристичної політики Європейського Союзу в умовах сегментації європейського конкурентного простору за рахунок виокремлення основних етапів процесу розробки туристичної політики окремого регіону в рамках ЄС, а саме: 1) аналіз початкового стану; 2) прогнозування трендів; 3) постановка цілей та завдань; 4) розробка та аналіз альтернативних планів для досягнення поставлених цілей та вибір найкращих альтернатив;

5) розробка стратегії досягнення цілей; 6) реалізація розробленого туристичного плану, що дає змогу здійснювати постійний моніторинг кожного етапу і послідовно коригувати очікувані результати з метою підвищення ефективності туристичної політики країн ЄС згідно з її цілями та напрямками;

– науково-методичний підхід до визначення місця України на європейському конкурентному туристичному просторі в контексті його сегментації з використанням кластерного аналізу на основі рейтингу країн світу за Індексом конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму, що дозволило визначити найвпливовіші чинники розвитку її туристичної індустрії (ресурсна складова, розвиток інфраструктури та сприятливість середовища), що є напрямками удосконалення туристичної політики України;

– обґрунтування напрямів подальшої інтеграції України в європейський конкурентний туристичний простір у контексті його сегментації за видами туризму (міський, екологічний, етнічний, сільський, культурно-пізнавальний, подієвий, лікувально-оздоровчий, гастрономічний, релігійний, активний) та за заходами їх просування через популяризацію українських туристичних пам'яток та курортів України, адаптацію української нормативно-правової бази туристичної сфери до європейських норм, розвиток туристичної інфраструктури, удосконалення кадрового складу туристичної галузі та забезпечення безпеки туристів, що у сукупності сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної туристичної сфери та створенню сприятливих умов для реалізації її інтеграційної складової.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що викладені автором теоретичні положення й практичні рекомендації удосконалюють основу для подальших досліджень у напрямку аналізу умов формування та особливостей реалізації туристичної політики країн світу та можуть бути використані для прогнозування динаміки економічного зростання країни та розробки заходів удосконалення її туристичної політики. Основні результати дисертаційної роботи доведені до рівня концептуальних положень, стратегічних напрямків, моделей, заходів і пропозицій щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Наукові розробки та висновки автора впроваджено в діяльність Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації при підготовці аналітичних матеріалів з питань розробки напрямів зовнішньоекономічної діяльності регіону та побудови економічних прогнозів (довідка № 01-23/2101 від 11.06.2018); Регіональної філії «Південна залізниця» ПАТ «Українська залізниця» при підготовці матеріалів по розгляду залізничного туризму як конкурентоспроможного проекту у сфері пасажирських перевезень (довідка № НЗ-1-01/1498 від 28.08.2018); туристичної агенції «Рів'єра» при прийнятті рішень щодо стратегічного розвитку підприємства за умови його участі у туристичному кластері регіону (довідка №898 від 22.08.2018).

Основні наукові положення та отримані результати дослідження використовуються в навчальному процесі для студентів факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна при викладанні дисциплін «Міжнародні економічні відносини», «Світове господарство», що дало можливість поліпшити

якість підготовки студентів за спеціальністю «міжнародні економічні відносини», збагатити лекційний матеріал, активізувати семінарські заняття (довідка № 102-09/18 від 07.09.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові положення, висновки й рекомендації, які викладені в дисертації та публікаціях і виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та висновки, отримані в результаті дисертаційного дослідження, викладалися автором й отримали схвалення на міжнародних науково-практичних семінарах і конференціях, серед яких: XIII науково-практична конференція молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин» (30 березня 2018 року, м. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна); Міжнародна науково-практична конференція «Стан та перспективи розвитку фінансово-економічного потенціалу сучасних підприємств» (23 серпня 2018 року, м. Дніпро); IV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми економіки та менеджменту» (23 серпня 2018 року, м. Запоріжжя: Східноукраїнський інститут економіки та управління); Міжнародна науково-практична конференція для студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інформаційні технології в економіці, управлінні та адмініструванні» (1 вересня 2018 року, м. Київ).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладені автором у 10 наукових працях, серед яких 5 статей – у наукових фахових виданнях (у т.ч. 3 статті, що входять до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття – у зарубіжному спеціалізованому виданні та 4 тези доповідей – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 5,1 друк. арк., із яких особисто автору належить 3,7 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (193 найменування на 19 сторінках) та 4 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 216 сторінок друкованого тексту, із яких основний зміст роботи – 183 сторінки друкованого тексту, зокрема 57 таблиць та 35 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, зазначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У першому розділі «**Теоретико-методичні засади дослідження туристичної політики країн у глобальному конкурентному просторі**» досліджено наукове підґрунття та генезис туристичної політики країн у глобальному економічному просторі; систематизовано концептуальні засади формування кластерів як основи сегментації глобального туристичного простору; узагальнено методики дослідження реалізації туристичної політики країн у координатах конкурентоспроможності територій.

Туристична політика є складовою соціально-економічної політики держави, в основі якої лежить сукупність принципів, норм, цілей, завдань і методів, якими

керується держава у розвитку туризму і туристської індустрії, а також діяльність держави у даній сфері.

У результаті семантичного аналізу теоретичних підходів до визначення дефініції «туристична політика» встановлено, що на сьогоднішній день даний термін не має чіткого визначення в спеціалізованих виданнях. На основі дослідження генезису та наукового підґрунтя туристичної політики країни запропоновано авторське визначення дефініції «туристична політика» як системної цілеспрямованої діяльності державних, суспільних та приватних структур, яка здійснюється на міжнародному, національному та регіональному рівнях та охоплює розробку і реалізацію методів, механізмів та інструментів впливу правового, економічного, соціального та культурного характеру з метою забезпечення стійкого ефективного розвитку туристичних комплексів, задоволення внутрішнього та зовнішнього попиту на туристичні послуги і товари при постійному зростанні наявного туристичного потенціалу, відповідного сучасним глобальним викликам.

У ході дослідження акцентовано увагу на різних підходах щодо розвитку туристичних кластерів, що пов'язано з різними рівнями національного та регіонального розвитку ділового середовища, культурними та інституціональними особливостями та різними системами державного управління; застосуванням різних підходів до визначення кластерів.

На основі аналізу теоретичних передумов процесу кластеризації у системі світового господарства та встановлення його відповідності формуванню інноваційно-інвестиційної моделі національних економік у роботі систематизовано концептуальні засади формування кластерів як основи сегментації глобального туристичного простору, зокрема визначено, що стратегії розвитку туристичних кластерів у країнах ЄС базуються на таких принципах як: унікальність; диверсифікація; культурні цінності; стійкість розвитку; інтеграція ідеї розвитку туризму до співтовариства (держава, економіка, місцева громада); якість сервісу; добровільна участь кожного учасника у функціонуючому кластері.

Доведено, що створення туристичних кластерів в окремих регіонах Європейського Союзу надає можливість для зростання якості соціально-економічного розвитку, а саме: підвищення темпів економічного зростання в регіоні; збільшення додаткової вартості, яка створюється в регіоні; збільшення частки впровадження організаційних та технологічних інновацій у туристичну галузь; підвищення якості та рівня життя населення в регіоні.

У роботі запропоновано загальну структуру туристичного кластеру, в якій чітко виділяються три основні групи суб'єктів, а саме: органи влади, бізнес та інституції, яка в контексті дії моделі «Порядок прямування до цілі», сприяє реалізації інноваційного потенціалу кластера через його еволюцію, діагностику поточного стану розвитку, врахування якісних аспектів саморозвитку та поступовому переходу на інший рівень розвитку.

Обґрунтовано, що в умовах формування конкурентного простору використання факторного аналізу дозволяє оперувати набором незмінних факторів. В такому випадку прогнозування базується на методі екстраполяції ринкових тенденцій і показників, а точність і надійність прогнозу залежить від багатфакторності і розміру вибірки показників у часі. Подібне використання саме

факторного аналізу дозволяє здійснити макроекономічний аналіз факторів, які впливають на якість конкурентного простору.

На основі системно-структурного підходу автором запропоновано структурно-логічну схему дослідження формування туристичної політики Європейського Союзу у контексті сегментації європейського конкурентного простору, яка включає: визначення теоретичних засад формування туристичної політики; аналіз передумов формування туристичних кластерів; сегментацію європейського конкурентного простору; виокремлення факторів впливу по сегментах європейського конкурентного простору; оцінку ефективності функціонування європейського конкурентного простору; формування засад туристичної політики Європейського Союзу (рис. 1). Запропонований алгоритм створює передумови теоретичного вирішення проблеми обґрунтування засад туристичної політики ЄС та спрощує прийняття управлінських рішень в економічній і соціальній сферах.

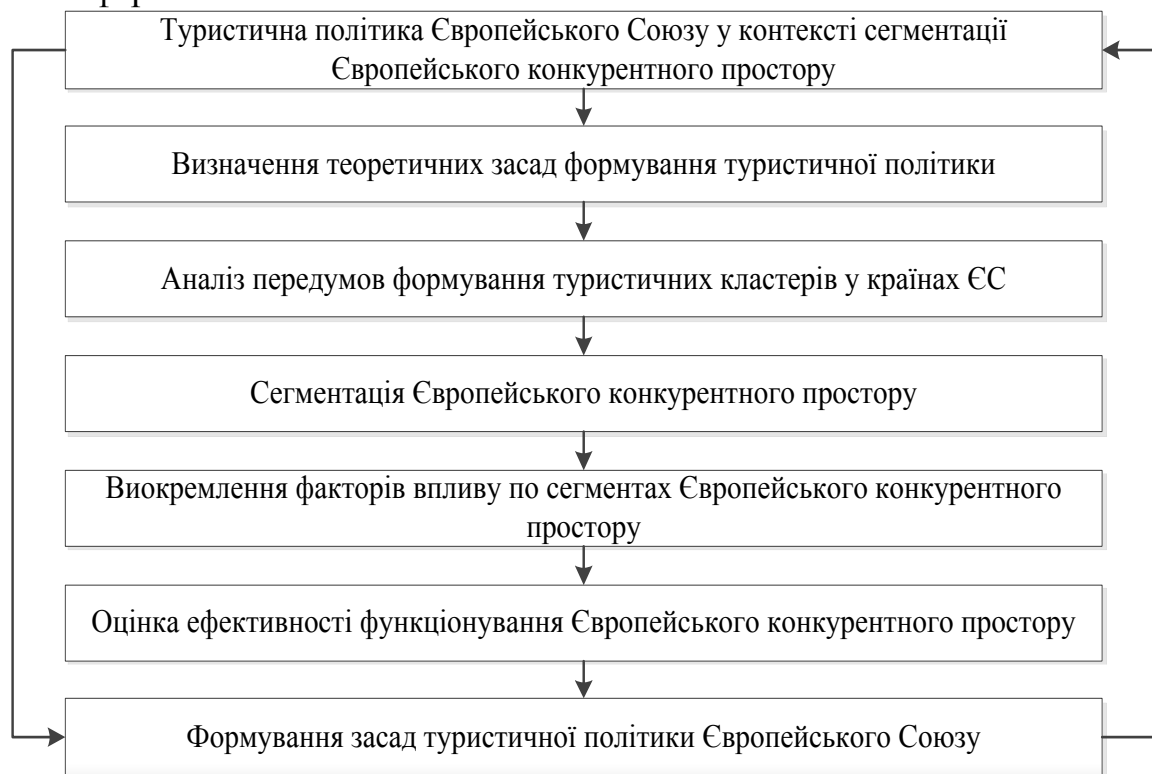

Рис. 1. Структурно-логічна схема формування туристичної політики Європейського Союзу у контексті сегментації європейського конкурентного простору*

*Розроблено автором

Таким чином, дослідження теоретико-методичних засад туристичної політики країн у глобальному конкурентному просторі дозволило зробити висновок, що діагностика стану існуючих туристичних кластерів у країнах ЄС та проведення сегментації європейського туристичного ринку створюють підґрунття для розробки заходів щодо удосконалення системи через впровадження організаційних, технологічних та продуктових інновацій, що відповідає реаліям нової парадигми економіки знань, та зумовлює необхідність розробки новітніх підходів до вивчення конкурентоспроможності туристичних кластерів у глобальному економічному просторі.

У другому розділі роботи «Сегментація європейського конкурентного туристичного простору» ідентифіковано особливості сегментації європейського конкурентного простору за рівнем розвитку туристичної індустрії з виділенням туристичних кластерів по країнах ЄС; визначено ефективність функціонування європейського туристичного простору та особливості формування туристичної політики країнами ЄС за туристичними кластерами з подальшим обґрунтуванням рекомендацій щодо регіональних відмінностей реалізації туристичної політики ЄС; проведено багатофакторний аналіз розвитку європейського туристичного простору з виокремленням ключових факторів впливу в умовах його сегментації.

У ході дослідження проведено сегментацію європейського простору за рівнем розвитку туристичної індустрії за допомогою кластерної моделі та використовуючи дані рейтингу країн світу за Індексом конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму 2017 року, який включає 4 субіндекса, 14 складових та 90 індикаторів конкурентоспроможності в індустрії туризму. Доведено наявність прямого впливу на Індекс конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму інфраструктури та її складових (коефіцієнт кореляції дорівнює 0,930235137) та ресурсної складової (коефіцієнт кореляції дорівнює 0,891655781).

У результаті кластеризації виокремлено 7 кластерів країн ЄС за рівнем розвитку туристичної індустрії:

- країни високо рівня розвитку туристичної індустрії: кластер 1 (Велика Британія, Нідерланди, Франція) та кластер 2 (Іспанія, Італія, Німеччина);
- країни середнього рівня розвитку туристичної індустрії: кластер 3 (Ірландія, Люксембург); кластер 4 (Австрія, Греція, Данія, Португалія, Фінляндія, Швеція); кластер 5 (Кіпр, Мальта); кластер 6 (Естонія Латвія, Литва) та кластер 7 (Бельгія, Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чехія).

Таким чином, на підставі розрахунків, зроблено висновок, що за рівнем сприятливості середовища всі кластери, а отже, країни ЄС мають однакові позиції. За рівнем розвитку державної політики та створення сприятливих умов у сфері подорожей та туризму кластери також мають майже однакові умови, за виключенням, незначного пріоритету в країнах 1 кластеру (Велика Британія, Нідерланди, Франція). За рівнем розвитку інфраструктури перевагу мають країни 1-3 кластерів, тобто найбільш розвинуті країни ЄС: Велика Британія, Нідерланди, Франція, Іспанія, Італія, Ірландія, Люксембург. Найбільша різноманітність за кластерами притаманна природній складовій розвитку туристичної інфраструктури – найбільше значення цього субіндексу мають країни 2 кластеру – Іспанія, Італія, Німеччина, найменше – країни 3,6, та 6 кластерів – Ірландія, Люксембург, Кіпр, Мальта, Естонія Латвія, Литва. Стосовно ієрархії субіндексів доведено, що найбільше значення в процесі сегментації країн ЄС за рівнем розвитку туристичної індустрії має ресурсна складова та відповідно субіндекс «Природні та культурні ресурси». Субіндекси «Державна політика та створення сприятливих умов у сфері подорожей та туризму» та «Інфраструктура» мають приблизно однакове значення для сегментації країн ЄС за рівнем розвитку туристичної індустрії. Найменше значення в процесі сегментації займає субіндекс сприятливості середовища.

У роботі досліджено ефективність функціонування європейського туристичного простору та виявлено значні регіональні відмінності за основними індикаторами

економічної ефективності, а саме: приросту національного доходу, частки туризму в ВВП, кількості міжнародних туристів та їх середніх витрат під час подорожі. Зокрема, за результатами проведених розрахунків встановлено, що лідером за отриманим доходом у 2017 р. є країни п'ятого кластера (Кіпр, Мальта); країни 3 та 6 кластерів отримали в 2017 р. приблизно по 250 млн. дол. США доходу від індустрії туризму. Більшість країн (кластери 1, 2, 4 та 7) в середньому мали зростання національного доходу від індустрії туризму в розмірі 170 млн. дол. США (рис. 2).

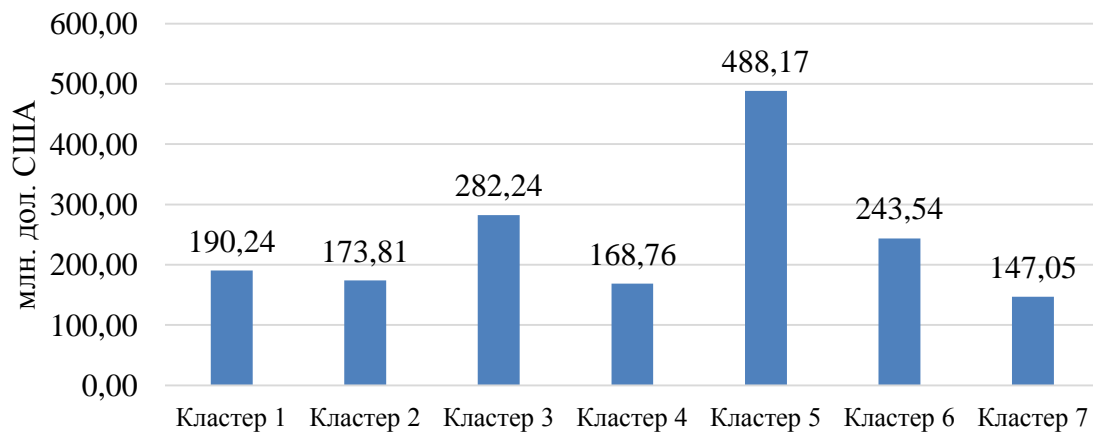

Рис. 2. Середній обсяг приросту національного доходу від індустрії туризму по кластерах, 2017 р.*

*Розраховано автором

З метою подальшого формування основних аспектів туристичної політики у роботі проведено факторний аналіз для визначення вагомих факторів розвитку туристичної індустрії для кожного сегменту (кластеру).

За результатами проведених розрахунків у роботі сформовано рівняння факторів впливу для країн кластерів 1-7:

$$F_{\text{кластер 1}} = 1,01282_{x_{1.1.8}} + 0,90865_{x_{1.1.9}} + 0,71193_{x_{2.1.2}} + 2,26886_{x_{2.3.3}} + 7,21695_{x_{2.4.10}} + 1,39302_{x_{3.1.2}} + 3,09583_{x_{3.1.3}} + 0,91860_{x_{3.1.5}} + 0,93814_{x_{3.1.6}} + 0,70710_{x_{3.3.1}} + 1,28844_{x_{4.1.1}} + 0,72448_{x_{4.2.1}} + 1,88933_{x_{4.2.3}} + 1,20474_{x_{4.2.4}} + 1,29221_{x_{4.2.5}},$$

де: $x_{1.1.8}$ та $x_{1.1.9}$ – складові бізнес-середовища; $x_{2.1.2}$ – складова пріоритизації сфери подорожей та туризму; $x_{2.3.3}$ – складова цінової конкурентоспроможності туристичної індустрії; $x_{2.4.10}$ – складова екологічної стійкості; $x_{3.1.2}$, $x_{3.1.3}$, $x_{3.1.5}$ та $x_{3.1.6}$ – складові інфраструктури повітряного транспорту; $x_{3.3.1}$ – складова туристичної інфраструктури; $x_{4.1.1}$ – складова природних ресурсів; $x_{4.2.1}$, $x_{4.2.3}$, $x_{4.2.4}$ та $x_{4.2.5}$ – складові культурних ресурсів та ділових поїздок.

$$F_{\text{кластер 2}} = 0,91558_{x_{1.1.9}} + 0,86156_{x_{1.2.5}} + 0,85782_{x_{1.4.5}} + 1,34116_{x_{2.4.10}} + 5,65891_{x_{3.1.2}} + 2,87991_{x_{3.1.3}} + 1,02865_{x_{3.1.4}} + 1,05039_{x_{3.1.5}} + 1,14948_{x_{3.1.6}} + 1,90396_{x_{4.1.1}} + 0,83540_{x_{4.1.4}} + 2,86172_{x_{4.2.1}} + 0,92540_{x_{4.2.2}} + 3,08425_{x_{4.2.3}} + 2,13629_{x_{4.2.4}} + 2,38075_{x_{4.2.5}},$$

де: $x_{1.1.9}$ – складова бізнес-середовища; $x_{1.2.5}$ – складова рівня безпеки; $x_{1.4.5}$ – складова людських ресурсів та ринку праці; $x_{2.4.10}$ – складова екологічної стійкості; $x_{3.1.2}$, $x_{3.1.3}$, $x_{3.1.4}$, $x_{3.1.5}$ та $x_{3.1.6}$ – складові інфраструктури повітряного транспорту; $x_{4.1.1}$ та $x_{4.1.4}$ – складові природних ресурсів; $x_{4.2.1}$, $x_{4.2.2}$, $x_{4.2.3}$, $x_{4.2.4}$ та $x_{4.2.5}$ – складові культурних ресурсів та ділових поїздок.

$$F_{\text{класстер } 3} = 1,15042_{x_{1.1.9}} + 0,73430_{x_{1.1.12}} + 0,74270_{x_{2.2.2}} + 1,44270_{x_{2.4.10}} + 1,61694_{x_{3.1.2}} + 1,24413_{x_{3.1.3}} + 8,03746_{x_{3.1.4}} + 0,98558_{x_{3.1.6}} + 0,77318_{x_{3.2.5}} + 1,50909_{x_{4.1.1}} + 0,92977_{x_{4.1.4}} + 1,44579_{x_{4.2.1}} + 1,40323_{x_{4.2.2}} + 0,70165_{x_{4.2.3}} + 1,09392_{x_{4.2.4}}$$

де: $x_{1.1.9}$ та $x_{1.1.12}$ – складові бізнес-середовища; $x_{2.2.2}$ – складова міжнародної відкритості; $x_{2.4.10}$ – складова екологічної стійкості; $x_{3.1.2}$, $x_{3.1.3}$, $x_{3.1.4}$, та $x_{3.1.6}$ – складові інфраструктури повітряного транспорту; $x_{3.2.5}$ – складова інфраструктури наземного та водного транспорту; $x_{4.1.1}$ та $x_{4.1.4}$ – складові природних ресурсів; $x_{4.2.1}$, $x_{4.2.2}$, $x_{4.2.3}$ та $x_{4.2.4}$ – складові культурних ресурсів та ділових поїздки.

$$F(I)_{\text{класстер } 4} = 1,52878_{x_{1.1.3}} + 1,27538_{x_{1.1.4}} + 1,42991_{x_{1.1.5}} + 2,83910_{x_{1.1.9}} + 1,50429_{x_{1.3.5}} + 2,28557_{x_{1.5.6}} + 1,06766_{x_{2.1.2}} + 1,09824_{x_{2.4.2}} + 1,21719_{x_{2.4.6}} + 1,08423_{x_{2.4.9}} + 1,56469_{x_{2.4.10}} + 1,83998_{x_{3.1.3}} + 3,71679_{x_{3.1.5}} + 1,54015_{x_{3.2.5}} + 1,89587_{x_{3.3.4}} + 1,05322_{x_{4.1.3}} + 1,10058_{x_{4.1.4}} + 3,25726_{x_{4.2.2}} + 2,15264_{x_{4.2.3}} + 1,85315_{x_{4.2.5}}$$

де: $x_{1.1.3}$, $x_{1.1.4}$, $x_{1.1.5}$, та $x_{1.1.9}$ – складові бізнес-середовища; $x_{1.3.5}$ – складова охорони здоров'я та гігієни; $x_{1.5.6}$ – складова інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ); $x_{2.1.2}$ – складова пріоритизації сфери подорожей та туризму; $x_{2.4.2}$, $x_{2.4.6}$, $x_{2.4.9}$, $x_{2.4.10}$ – складові екологічної стійкості; $x_{3.1.3}$ та $x_{3.1.5}$ – складові інфраструктури повітряного транспорту; $x_{3.2.5}$ – складова інфраструктури наземного та водного транспорту; $x_{3.3.4}$ – складова туристичної інфраструктури; $x_{4.1.3}$ та $x_{4.1.4}$ – складові природних ресурсів; $x_{4.2.2}$, $x_{4.2.3}$ та $x_{4.2.5}$ – складові культурних ресурсів та ділових поїздки.

$$F_{\text{класстер } 5} = 2,03994_{x_{1.1.5}} + 1,15454_{x_{1.1.8}} + 4,56866_{x_{1.1.9}} + 1,12697_{x_{1.3.5}} + 2,98609_{x_{2.1.2}} + 2,97821_{x_{2.4.6}} + 1,68575_{x_{2.4.10}} + 1,83987_{x_{3.1.2}} + 1,60210_{x_{3.1.3}} + 1,45114_{x_{3.1.5}} + 1,80334_{x_{3.2.5}} + 3,27915_{x_{3.3.1}} + 1,70303_{x_{4.1.1}} + 1,38033_{x_{4.2.1}} + 1,16947_{x_{4.2.2}} + 1,44169_{x_{4.2.3}} + 1,55407_{x_{4.2.4}}$$

де: $x_{1.1.5}$, $x_{1.1.8}$, та $x_{1.1.9}$ – складові бізнес-середовища; $x_{1.3.5}$ – складова охорона здоров'я та гігієни; $x_{2.1.2}$ – складова пріоритизації сфери подорожей та туризму; $x_{2.4.6}$ та $x_{2.4.10}$ – складові екологічної стійкості; $x_{3.1.2}$, $x_{3.1.3}$ та $x_{3.1.5}$ – складові інфраструктури повітряного транспорту; $x_{3.2.5}$ – складова інфраструктури наземного та водного транспорту; $x_{3.3.1}$ – складова туристичної інфраструктури; $x_{4.1.1}$ – складова природних ресурсів; $x_{4.2.1}$, $x_{4.2.2}$, $x_{4.2.3}$ та $x_{4.2.4}$ – складові культурних ресурсів та ділових поїздки.

$$F_{\text{класстер } 6} = 1,69648_{x_{1.1.6}} + 0,90466_{x_{1.1.8}} + 1,31080_{x_{1.1.9}} + 5,44675_{x_{1.2.5}} + 3,59582_{x_{1.3.5}} + 1,82547_{x_{2.4.10}} + 2,00814_{x_{3.1.2}} + 1,87339_{x_{3.1.3}} + 1,23497_{x_{3.1.6}} + 1,84595_{x_{4.1.1}} + 1,88728_{x_{4.1.4}} + 1,52727_{x_{4.2.1}} + 1,99566_{x_{4.2.3}} + 1,42124_{x_{4.2.4}} + 1,80393_{x_{4.2.5}}$$

де: $x_{1.1.6}$, $x_{1.1.8}$ та $x_{1.1.9}$ – складові бізнес-середовища; $x_{1.2.5}$ – складова рівня безпеки; $x_{1.3.5}$ – складова охорони здоров'я та гігієни; $x_{2.4.10}$ – складова екологічної стійкості; $x_{3.1.2}$, $x_{3.1.3}$, та $x_{3.1.6}$ – складові інфраструктури повітряного транспорту; $x_{4.1.1}$ та $x_{4.1.4}$ – складові природних ресурсів; $x_{4.2.1}$, $x_{4.2.3}$, $x_{4.2.4}$ та $x_{4.2.5}$ – складові культурних ресурсів та ділових поїздки.

$$F(I)_{\text{класстер } 7} = 1,39327_{x_{1.1.5}} + 1,40930_{x_{1.1.8}} + 1,36552_{x_{1.3.4}} + 1,82927_{x_{1.3.5}} + 1,40877_{x_{2.3.3}} + 1,81176_{x_{2.4.4}} + 2,94623_{x_{2.4.10}} + 3,41743_{x_{3.1.2}} + 2,79659_{x_{3.1.3}} + 2,26688_{x_{3.1.4}} + 1,25577_{x_{3.1.5}} + 2,42213_{x_{3.2.5}} + 1,46168_{x_{4.1.3}} + 1,76806_{x_{4.1.4}} + 1,13654_{x_{4.2.1}} + 1,27133_{x_{4.2.2}} + 1,94536_{x_{4.2.3}} + 1,60712_{x_{4.2.4}} + 2,05016_{x_{4.2.5}}$$

де: $x_{1.1.5}$, та $x_{1.1.8}$ – складові бізнес-середовища; $x_{1.3.4}$ та $x_{1.3.5}$ – складові охорони здоров'я та гігієни; $x_{2.3.3}$ – складова цінової конкурентоспроможності туристичної індустрії; $x_{2.4.4}$ та $x_{2.4.10}$ – складові екологічної стійкості; $x_{3.1.2}$, $x_{3.1.3}$, $x_{3.1.4}$ та $x_{3.1.5}$ – складові інфраструктури повітряного транспорту; $x_{3.2.5}$ – складова інфраструктури наземного та водного транспорту; $x_{4.1.3}$ та $x_{4.1.4}$ – складові природних ресурсів; $x_{4.2.1}$, $x_{4.2.2}$, $x_{4.2.3}$, $x_{4.2.4}$ та $x_{4.2.5}$ – складові культурних ресурсів та ділових поїздки.

Зроблено висновок щодо значної вагомості сприятливості середовища для таких країн як: Австрія, Греція, Данія, Португалія, Фінляндія, Швеція, Естонія Латвія, Литва. Розвиток державної політики та створення сприятливих умов у сфері подорожей та туризму особливо важливі для таких країн як Австрія, Греція, Данія, Португалія, Фінляндія, Швеція, Велика Британія, Нідерланди, Франція. Розвиток інфраструктури є вагомим фактором розвитку всіх країн європейського туристичного простору, однак, найбільший вплив має для таких країн як: Велика Британія, Нідерланди, Франція, Іспанія, Італія, Німеччина, Іспанія, Італія, Німеччина, Кіпр, Мальта. Ресурсна складова розвитку туристичної індустрії найбільш впливає на розвиток туристичної індустрії таких країн як: Іспанія, Італія, Німеччина, Ірландія, Люксембург, Ірландія, Люксембург (рис. 3).

Рис. 3. Пріоритетність розвитку основних складових індустрії подорожей та туризму для всіх кластерів європейського туристичного простору*

*Розраховано автором

Таким чином, можемо зробити висновок, що незважаючи на те, що країни європейського туристичного простору мають певні розбіжності, найбільший вплив на розвиток туристичної індустрії має ресурсна складова, другою за значенням є ступінь розвитку інфраструктури, третє за значенням місце займає загальна сприятливість середовища.

Отже, проведена сегментація європейського туристичного простору дала змогу визначити не тільки групи країн за рівнем розвитку туристичної індустрії, а й виокремити найбільш впливові фактори її розвитку для кожної з груп. Результати сегментації дозволять розробити відповідну туристичну політику розвитку європейського туристичного простору з урахуванням регіональних особливостей.

У третьому розділі роботи «Перспективні напрями реалізації туристичної політики Європейського Союзу в умовах сегментації європейського конкурентного туристичного простору» удосконалено організаційно-економічні засади дослідження туристичної політики Європейського Союзу з подальшою

розробкою механізму реалізації туристичної політики ЄС в контексті сегментації європейського конкурентного простору; обґрунтовано напрями подальшої інтеграції України в європейський конкурентний туристичний простір.

Під дією процесів глобалізації туристична сфера зазнає суттєвих трансформацій, які сумісно з загальними для світової економіки рисами (виробництво та споживання туристичних послуг, управління, розповсюдження інформації та технології, функціонування ринків здійснюються у глобальному масштабі; посилюються та ускладнюються взаємозв'язки та взаємозалежність підприємств туристичної індустрії країн світу; збільшується обсяг та різноманітність транскордонного руху товарів та послуг галузі; широке розповсюдження нових інформаційних технологій) мають свої специфічні особливості.

З урахуванням вищезазначеного автором удосконалено науково-методичний підхід до дослідження туристичної політики Європейського Союзу в умовах сегментації європейського конкурентного простору за рахунок виокремлення основних етапів процесу розробки туристичної політики окремого регіону у рамках ЄС, а саме: 1) аналіз початкового стану; 2) прогнозування трендів; 3) постановка цілей та завдань; 4) розробка та аналіз альтернативних планів для досягнення поставлених цілей та вибір найкращих альтернатив; 5) розробка стратегії досягнення цілей; 6) реалізація розробленого туристичного плану, що дає змогу здійснювати постійний моніторинг кожного етапу, а у випадку необхідності послідовно коригувати очікувані результати з метою підвищення ефективності туристичної політики країн ЄС згідно з її цілями та напрямками.

У роботі удосконалено організаційно-економічні засади дослідження туристичної політики Європейського Союзу, а саме автором запропоновано механізм реалізації туристичної політики ЄС у контексті сегментації європейського конкурентного простору, який на основі здійснення кластеризації європейського туристичного простору, передбачає визначення основних цілей туристичної політики, її суб'єктів і напрямів, а також впровадження комплексу методів і заходів їхньої реалізації для кожного з туристичних кластерів країн ЄС (рис. 4).

Зокрема, визначено, що політика європейського простору спирається на регіональну туристичну політику і знаходить своє відображення в регіональних програмах розвитку туризму, які створюються з урахуванням специфічних умов і завдань розвитку конкретних територій та реалізується через систему державного управління, застосовуючи різні методи та інструменти впливу: адміністративно-правові; фінансово-економічні; соціально-психологічні.

У ході дослідження структуровано фактори туризму європейського простору за складовими проведеного SWOT-аналізу. Визначено, що найбільш сильними сторонами розвитку туризму туристичного простору Європи є: наявність привабливих туристичних напрямків; культурне розмаїття; висока зручність для подорожей та високорозвинені туристичні об'єкти; належні ресурси для створення високоякісних продуктів; сильна розподільна мережа з різними контактами з клієнтами; висока варіативність туристичної пропозиції; існування сильних туроператорів; стабільність і безпека регіону як туристичного напрямку; широкий вибір великих і малих подієвих ресурсів; величезний вибір історичного надбання, спадщини, культурних особливостей.

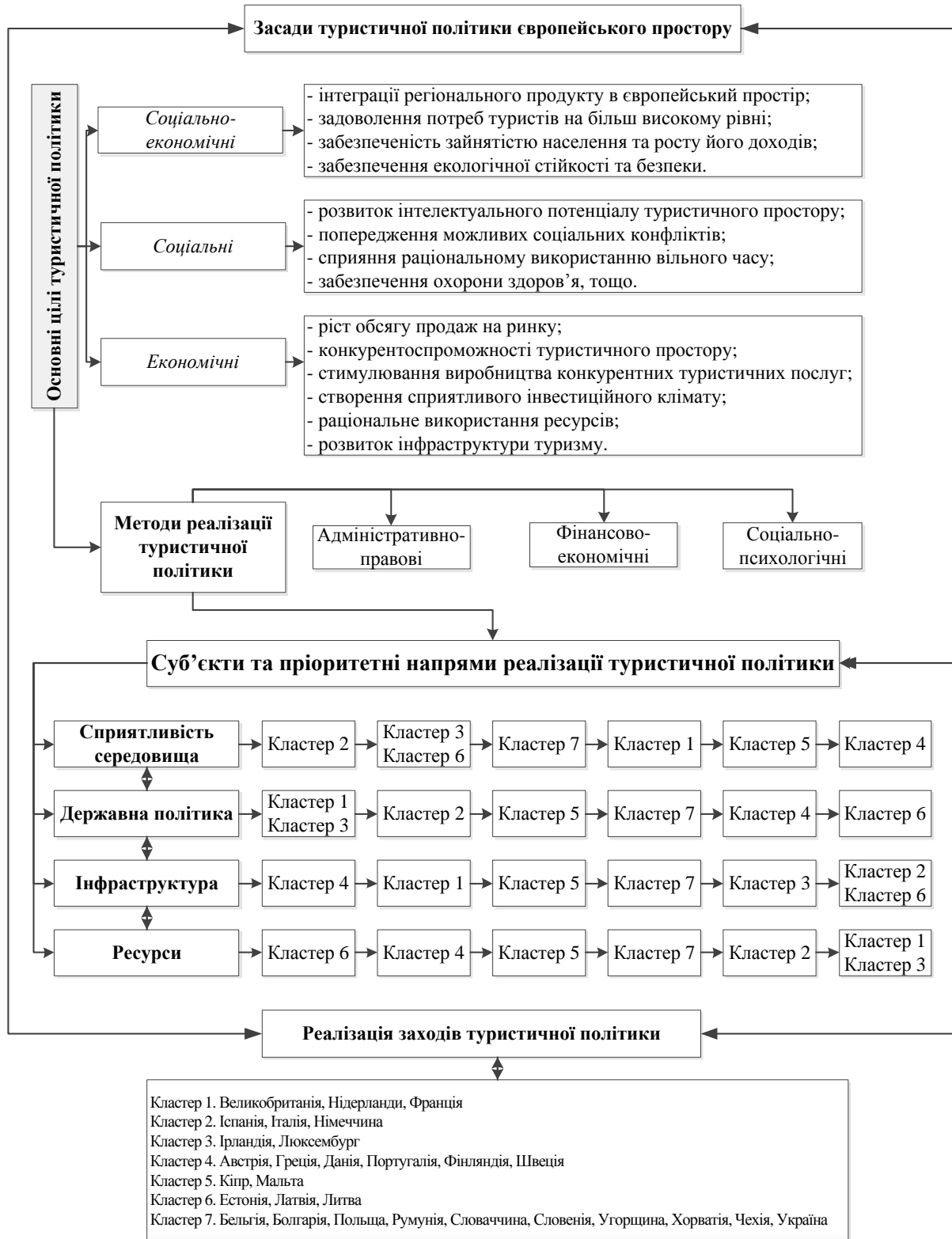

Рис. 4. Механізм реалізації туристичної політики ЄС у контексті сегментації європейського конкурентного простору*

*Розроблено автором

За результатами дослідження визначено місце України в туристичному просторі Європи. Акцентовано увагу, що національне бізнес-середовище не сприяє розвитку сфери туризму, яка не розглядається в Україні як пріоритетна. Зроблено висновок, що на функціонування туризму впливають як позитивні, так і негативні фактори, які пов'язані з політичною та соціально-економічною

ситуацією в країні і в світі в цілому. За результатами аналізу сформульовано та обґрунтовано пріоритетні види туризму в Україні (міський; екологічний; етнічний; сільський; культурно-пізнавальний; подієвий; лікувально-оздоровчий; гастрономічний; релігійний; активний) та напрями інтеграції України в європейський туристичний простір у контексті його сегментації, а саме: розробка сучасної політики просування туризму та курортів; реформування нормативно-правової бази туризму; розвиток людських ресурсів через систему професійної підготовки; розвиток туристичної інфраструктури та якісне поліпшення безпеки туристів. Конкурентними перевагами України є оцінка людських ресурсів та ринку праці та охорона здоров'я і гігієна.

Таким чином, на основі визначення факторів туризму європейського простору за складовими проведеного SWOT-аналізу, удосконалення організаційно-економічних засад дослідження туристичної політики Європейського Союзу, розробки механізму реалізації туристичної політики ЄС у контексті сегментації європейського конкурентного простору визначено місце України в туристичному просторі Європи, розроблено та обґрунтовано науково-практичні рекомендації щодо інтеграції України в європейський туристичний простір у контексті його сегментації за рахунок виявлення пріоритетів розвитку окремих регіонів та видів туризму в Україні та створення сприятливих умов для їхньої реалізації.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання – поглиблення теоретико-методичних основ дослідження туристичної політики Європейського Союзу у контексті сегментації європейського конкурентного простору та розробки науково-практичних рекомендацій щодо інтеграції України в європейський туристичний простір.

Для досягнення заявленої мети були вирішені дослідні завдання та отримані такі висновки:

1. На основі проведеного дослідження наукового підґрунтя, генезису туристичної політики країн у глобальному економічному просторі, а також семантичного аналізу визначення наукової дефініції «туристична політика» запропоновано авторське тлумачення даного терміну як системної цілеспрямованої діяльності державних, суспільних та приватних структур, яка здійснюється на міжнародному, національному та регіональному рівнях та охоплює розробку і реалізацію методів, механізмів та інструментів впливу правового, економічного, соціального та культурного характеру з метою забезпечення стійкого ефективного розвитку туристичних комплексів, задоволення внутрішнього та зовнішнього попиту на туристичні послуги і товари при постійному зростанні наявного туристичного потенціалу, відповідного сучасним глобальним викликам.

2. На основі аналізу теоретичних передумов процесу кластеризації у системі світового господарства та встановлення його відповідності формуванню інноваційно-інвестиційної моделі національних економік у роботі систематизовано концептуальні засади формування кластерів як основи

сегментації глобального туристичного простору, зокрема визначено, що стратегії розвитку туристичних кластерів у країнах ЄС базуються на таких принципах як: унікальність; диверсифікація; культурні цінності; стійкість розвитку; інтеграція ідеї розвитку туризму до співтовариства (держава, економіка, місцева громада); якість сервісу; добровільна участь кожного учасника у функціонуючому кластері та запропоновано загальну структуру туристичного кластеру з виділенням основних груп суб'єктів.

3. Обґрунтовано, що в умовах формування конкурентного простору використання факторного аналізу дозволяє оперувати набором незмінних факторів. У такому випадку прогнозування базується на методі екстраполяції ринкових тенденцій і показників, а точність і надійність прогнозу залежить від багатofакторності і розміру вибірки показників у часі. Подібне використання саме факторного аналізу дозволяє здійснити макроекономічний аналіз факторів, які впливають на якість конкурентного простору.

Таким чином, у роботі узагальнено методики дослідження реалізації туристичної політики країн у координатах конкурентоспроможності територій та удосконалено методичний інструментарій дослідження туристичної політики, а саме на основі системно-структурного підходу автором запропоновано структурно-логічну схему дослідження формування туристичної політики Європейського Союзу у контексті сегментації європейського конкурентного простору, яка включає: визначення теоретичних засад формування туристичної політики; аналіз передумов формування туристичних кластерів; сегментацію європейського конкурентного простору; виокремлення факторів впливу по сегментах європейського конкурентного простору; оцінку ефективності функціонування європейського конкурентного простору; формування засад туристичної політики Європейського Союзу.

4. За результатами багатofакторної сегментації європейського простору за рівнем розвитку туристичної індустрії з використанням кластерного аналізу доведено наявність прямого впливу на конкурентоспроможність сфери подорожей та туризму інфраструктурної та ресурсної складових та виокремлено 7 кластерів країн ЄС: країни високої конкурентоспроможності туризму (Велика Британія, Нідерланди, Франція, Іспанія, Італія, Німеччина); країни середньої конкурентоспроможності туризму (Ірландія, Люксембург, Австрія, Греція, Данія, Португалія, Фінляндія, Швеція, Кіпр, Мальта); країни недостатньої конкурентоспроможності туризму (Естонія, Латвія, Литва, Бельгія, Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чехія).

Зроблено висновок, що за рівнем сприятливості середовища всі країни ЄС мають однакові позиції. За рівнем розвитку державної політики та створення сприятливих умов у сфері подорожей та туризму кластери також мають майже однакові умови, за виключенням, незначного пріоритету у Великій Британії, Нідерландах, Франції. За рівнем розвитку інфраструктури перевагу мають найбільш розвинуті країни.

5. Для аналізу ефективності функціонування європейського туристичного простору запропоновано використання таких індикаторів як: приріст національного доходу, частка туризму в ВВП, кількість міжнародних туристів та їх середніх витрат під час подорожі.

Досліджено ефективність функціонування європейського туристичного простору та виявлено значні регіональні відмінності за обсягом приросту національного доходу від туристичної галузі. Зроблено висновок, що лідерами за отриманим доходом у 2017 р. є такі країни, як Кіпр, Мальта, Ірландія, Люксембург, Естонія, Латвія та Литва, які отримали в 2017 р. приблизно по 250 млн. дол. США доходу від індустрії туризму. Більшість країн європейського туристичного простору (Велика Британія, Нідерланди, Франція, Іспанія, Італія, Німеччина, Австрія, Греція, Данія, Португалія, Фінляндія, Швеція, Бельгія, Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чехія) в середньому мали зростання національного доходу від індустрії туризму в розмірі 170 млн. дол. США.

6. За допомогою факторного аналізу виявлено вагомі фактори впливу на конкурентоспроможність туристичного простору ЄС для країн кожного сегменту (кластеру) для подальшого формування основних аспектів туристичної політики. Встановлено, що найбільш сильними сторонами розвитку туристичного простору Європи є: наявність привабливих туристичних напрямків; культурне розмаїття; висока зручність для подорожей та високорозвинені туристичні об'єкти; належні ресурси для створення високоякісних продуктів; сильна розподільна мережа з різними контактами з клієнтами; висока варіативність туристичної пропозиції; існування сильних туроператорів; стабільність і безпека регіону як туристичного напрямку; широкий вибір великих і малих подієвих ресурсів; величезний вибір історичного надбання, спадщини, культурних особливостей.

Зроблено висновок щодо значної вагомості сприятливості середовища для таких країн як: Австрія, Греція, Данія, Португалія, Фінляндія, Швеція, Естонія, Латвія, Литва. Розвиток державної політики та створення сприятливих умов у сфері подорожей та туризму є особливо важливим для таких країн як Австрія, Греція, Данія, Португалія, Фінляндія, Швеція, Велика Британія, Нідерланди, Франція. Розвиток інфраструктури є вагомим фактором розвитку всіх країн європейського туристичного простору, однак, найбільший вплив має на такі країни як: Велика Британія, Нідерланди, Франція, Іспанія, Італія, Німеччина, Німеччина, Кіпр, Мальта. Ресурсна складова найбільш впливає на розвиток туристичної індустрії таких країн як: Іспанія, Італія, Німеччина, Ірландія, Люксембург. Завдяки цьому забезпечено можливість сегментування європейського туристичного конкурентного простору з подальшим удосконаленням туристичної політики Європейського Союзу загалом та окремих країн-учасниць.

7. У ході дослідження удосконалено науково-методичний підхід до дослідження туристичної політики Європейського Союзу в умовах сегментації європейського конкурентного простору за рахунок виокремлення основних етапів процесу розробки туристичної політики окремого регіону у рамках ЄС, а саме: 1) аналіз початкового стану; 2) прогнозування трендів; 3) постановка цілей та завдань; 4) розробка та аналіз альтернативних планів для досягнення поставлених цілей та вибір найкращих альтернатив; 5) розробка стратегії досягнення цілей; 6) реалізація розробленого туристичного плану, що дає змогу здійснювати постійний моніторинг кожного етапу, а у випадку необхідності послідовно

коригувати очікувані результати з метою підвищення ефективності туристичної політики країн ЄС згідно з її цілями та напрямками;

Запропоновано організаційно-економічні засади дослідження туристичної політики Європейського Союзу з урахуванням особливостей та потреб країн кожного кластеру через розробку механізму реалізації туристичної політики ЄС у контексті сегментації європейського конкурентного простору. Акцентовано увагу, що політика європейського простору має спиратись на регіональну туристичну політику і знаходить своє відображення в регіональних програмах розвитку туризму, які створюються з урахуванням специфічних умов і завдань розвитку конкретних територій та реалізується через систему державного управління, застосовуючи адміністративно-правові; фінансово-економічні; соціально-психологічні методи впливу.

8. Визначено місце України в туристичному просторі Європи. Акцентовано увагу, що національне бізнес-середовище не сприяє розвитку сфери туризму, негативний вплив має рівень безпеки в країні. Сфера туризму в Україні не розглядається як пріоритетна. Конкурентними перевагами України є оцінка людських ресурсів та ринку праці та охорона здоров'я і гігієна. Отже, передумови для належного розвитку туризму в достатній мірі в Україні не використовуються. За результатами аналізу сформульовано та обґрунтовано пріоритетні види туризму в Україні (міський; екологічний; етнічний; сільський; культурно-пізнавальний; подієвий; лікувально-оздоровчий; гастрономічний; релігійний; активний) та напрями інтеграції України в європейський туристичний простір у контексті його сегментації, а саме: розробка сучасної політики просування туризму та курортів; реформування нормативно-правової бази туризму; розвиток людських ресурсів через систему професійної підготовки; розвиток туристичної інфраструктури та якісне поліпшення безпеки туристів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гончаренко Н. І., Скляренко Я. П. Теоретико-методологічні основи дослідження туристичної політики Європейського Союзу // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Туризм». 2017. №6. С.161-166.

Особистий внесок здобувача: узагальнено теоретичні засади дослідження туристичної політики Європейського Союзу.

2. Скляренко Я. П. Інституціональна структура регулювання сфери міжнародного туризму в Європейському Союзі // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Туризм». 2018. №7. С.142-150.

3. Sklyarenko Ya., Khanova E. Analysis of factors of influence on the development of tourism space of the European Union // Technology audit and production reserves. 2018.Vol.5, No. 5 (43). P. 9-14. DOI: 10.15587/2312-8372.2018.146336 (Index Copernicus).

Особистий внесок здобувача: проведено сегментацію туристичного конкурентного простору ЄС та виокремлено кластери країн з високим ступенем подібності конкурентоспроможності туристичної індустрії.

4. Sklyarenko Ya. Analysis of the place of Ukraine in the European tourist space // Technology audit and production reserves. 2018. Vol.6, No. 6/5 (44). P. 35-40. DOI: 10.15587/2312-8372.2018.152148 (Index Copernicus).

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

5. Скляренко Я. П. Туристичні кластери країн Європи: передумови та особливості функціонування // The scientific heritage (Budapest, Hungary). 2018, VOL. 1, № 21. P. 23-27. (International Scientific Indexing).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Гончаренко Н. І., Скляренко Я. П. Характеристика регіональних громадських організацій у сфері регулювання туристичної галузі в Європейському Союзі // Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин: Матеріали XIII науково-практичної конференції молодих вчених 30 березня 2018 року. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. С.258-261.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано діяльність регіональних громадських організацій у сфері регулювання туристичної галузі в Європейському Союзі.

7. Скляренко Я. П. Сегментація європейського простору за рівнем розвитку туристичної індустрії // Стан та перспективи розвитку фінансово-економічного потенціалу сучасних підприємств: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 23 серпня 2018 року. Дніпро : Наукова економічна організація «Перспектива», 2018. С. 9-14.

8. Скляренко Я. П. Ефективність функціонування Європейського туристичного простору // Актуальні проблеми економіки та менеджменту: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 23 серпня 2018 року. Запоріжжя: Східноукраїнський інститут економіки та управління, 2018. С. 36-39.

9. Скляренко Я. П. Засади туристичної політики Європейського Союзу в сучасних умовах розвитку // Сучасні інформаційні технології в економіці, управлінні та адмініструванні: Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених 1 вересня 2018 року. Київ: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2018. С. 10-15.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

10. Скляренко Я. П. Туристична політика Європейського Союзу // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Економічна серія. 2010. №892. С. 150-151.

АНОТАЦІЯ

Скляренко Я. П. Туристична політика Європейського Союзу у контексті сегментації європейського конкурентного простору. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – Світове господарство і міжнародні економічні відносини (Економічні науки). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2019.

Дисертація присвячена поглибленню теоретико-методичних засад дослідження туристичної політики Європейського Союзу у контексті сегментації європейського конкурентного простору.

У ході роботи досліджено генезис та наукове підґрунтя туристичної політики країни та надано авторське визначення дефініції «туристична політика».

На основі аналізу теоретичних передумов процесу кластеризації у системі світового господарства та встановлення його відповідності формуванню інноваційно-інвестиційної моделі національних економік у роботі систематизовано концептуальні засади формування кластерів як основи сегментації глобального туристичного простору та запропоновано загальну структуру туристичного кластеру з виділенням основних груп суб'єктів; узагальнено методики дослідження реалізації туристичної політики країн у координатах конкурентоспроможності територій та удосконалено методичний інструментарій дослідження туристичної політики, а саме на основі системно-структурного підходу автором запропоновано структурно-логічну схему дослідження формування туристичної політики Європейського Союзу у контексті сегментації європейського конкурентного простору.

У ході дослідження проаналізовано особливості функціонування туристичних 68 кластерів країн ЄС; ідентифіковано особливості сегментації європейського конкурентного простору за рівнем розвитку туристичної індустрії з виділенням туристичних кластерів по країнах ЄС; визначено ефективність функціонування європейського туристичного простору та особливості формування туристичної політики країнами ЄС за туристичними кластерами з подальшим обґрунтуванням рекомендацій щодо регіональних відмінностей реалізації туристичної політики ЄС; проведено багатофакторний аналіз розвитку європейського туристичного простору з виокремленням ключових факторів впливу в умовах його сегментації.

За результатами дослідження удосконалено організаційно-економічні засади дослідження туристичної політики Європейського Союзу з подальшою розробкою механізму реалізації туристичної політики ЄС у контексті сегментації європейського конкурентного простору; структуровано фактори туризму європейського простору за складовими SWOT-аналізу; розроблено науково-практичні рекомендації щодо інтеграції України в європейський туристичний простір в умовах його сегментації.

Ключові слова: європейський конкурентний простір, кластеризація, конкурентостійкість, механізм реалізації туристичної політики, міжнародна конкурентоспроможність, сегментація туристичного простору, туристична політика.

ABSTRACT

Sclyarenko Ya. P. European Union Tourism Policy in the Context of the European Competitive Area Segmentation. – Qualification scientific paper as a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics: Specialty 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The dissertation is devoted to the deepening of theoretical and methodological principles of the study of tourist policy of the European Union in the context of the segmentation of the European competitive area.

In the course of the work, the genesis and scientific basis of the country tourism policy are explored and the author proposes the definition of "tourism policy" as a system-oriented activity of state, public and private structures, which is carried out at the international, national and regional levels, and covers the development and implementation of methods, mechanisms and tools of the impact of legal, economic, social and cultural character in order to ensure sustainable effective development of tourist complexes, satisfaction of home and external demands for tourism services and products in the constant growth of tourism potential, corresponding to modern global challenges.

The theoretical preconditions of the world economy clustering process formation, which corresponds to the formation of the innovation-investment model on national economies are analyzed. It is proved that the creation of tourist clusters in certain regions of the European Union provides an opportunity for the growth of socio-economic development quality, namely: increase of rates of economic growth in the region; increase in the surplus value created in the region; increase in the share of organizational and technological innovations implementation in the tourism industry; improving of the quality and standard of the population living in the region.

There is suggested the general structure of the tourist cluster, which is clearly distinguished between the three main groups of subjects, namely: authorities, business and institutions, which, in the context of the model "Procedure for the pursuit of the goal", promotes the realization of the innovative potential of the cluster through its evolution, the diagnostics of the current development state, taking into account self-development qualitative aspects and gradual transition to another level of development.

In the course of the research, features of 68 tourist clusters functioning in EU countries are analyzed. It is determined that strategies for the development of tourist clusters in the EU countries are based on the following principles: uniqueness; diversification; cultural values; sustainability; integration of the idea of tourism development into the community (state, economy, local community); quality of service; voluntary participation of each participant in a functioning cluster.

In this paper, the segmentation of the European area due to the level of development of the tourism industry by means of a cluster model and using the country's world ranking according to the 2017 Tourism and Competitiveness Competitiveness Index, which includes 4 subindexes, 14 components and 90 indicators of competitiveness in the tourism industry, is conducted. The direct influence on the Competitiveness Index in the area of travel and tourism of infrastructure and its

components (correlation coefficient equal to 0.930235137) and resource component (the correlation coefficient is 0.891655781) is proved.

As a result of clustering, seven clusters of EU countries are distinguished by the level of the tourism industry development:

- Countries with a high level of tourism industry development: cluster 1 (UK, Netherlands, France) and cluster 2 (Spain, Italy, Germany);

- Countries of the medium level of tourism industry development: cluster 3 (Ireland, Luxembourg); cluster 4 (Austria, Greece, Denmark, Portugal, Finland, Sweden); cluster 5 (Cyprus, Malta); cluster 6 (Estonia, Latvia, Lithuania) and cluster 7 (Belgium, Bulgaria, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia, Hungary, Croatia, Czech Republic).

The efficiency of the functioning of the European tourist area is investigated and significant regional differences are identified for the main indicators of economic efficiency. In the course of the research, a factor analysis is conducted to determine the important factors for the development of the tourism industry for each segment (cluster) to further shape the main aspects of tourism policy.

On the basis of the generalization of theoretical and methodological principles of the tourism policy implementation study of the countries in the coordinates of the territories competitiveness, the scientific approach to studying the European Union tourist policy in the conditions of the European competitive area segmentation is improved by distinguishing the main stages of the process of the tourism policy development of the separate region within the framework of the EU.

According to the results of the research, the organizational and economic principles of tourism policy study in European Union are improved, namely, the mechanism of the EU tourism policy implementation in the context of the European competitive area segmentation is developed, taking into account the specifics and needs of each cluster country, which, based on the clustering of the European tourist area, the objectives of tourism policy, its subjects and directions, as well as the introduction of a set of methods and measures of their realisation for each tourist clusters in EU.

According to the results of the research, scientific and practical recommendations for integrating Ukraine into the European tourist area in the context of its segmentation are developed and substantiated by defining the priorities of the development of individual regions and types of tourism in Ukraine and creating favorable conditions for their implementation.

Key words: European competitive area, clusterization, competitiveness, mechanism of tourism policy implementation, international competitiveness, segmentation of tourist area, tourism policy.

СКЛЯРЕНКО ЯРОСЛАВА ПЕТРІВНА

**ТУРИСТИЧНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ
СЕГМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНКУРЕНТНОГО ПРОСТОРУ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук

Підписано до друку 28.01.2019.
Формат 60х90/16. Ум. друк. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.
Замовлення № ____.